

Rune H. Scherg

DET KRIMINAL
PRÆVENTIVE RÅD

UTRYGHED SOM FÆNOMEN

ER MAN TRYK, HVIS MAN IKKE ER UTRYK?

Artikel 1

RESUME

Der tales meget om utryghed, men det er langt fra altid klart hvad der menes med begrebet. Som forebyggere er vi sat i verden for at minimere den utryghed der er forbundet med kriminalitet. Skal vi blive mere realistiske, målrettede og effektive i dette tryghedsskabende arbejde, er det vigtigt, at vi blive skarpere på hvad vi forsøger at påvirke. Denne artikel redegør for hvorledes man kan differentiere mellem forskellige former for utryghed, ved at skelne mellem henholdsvis tryghed og utryghed, mellem specifik og uspecifik utryghed og mellem konkret og ukonkret utryghed. Styrkes vores forståelse af utryghed som fænomen styrkes også vores muligheder for at mindske borgernes utryghed via målrettede indsatser.

INDLEDNING

Utryghed er et reelt problem, vi som forebyggere i det kriminalpræventive felt skal have fokus på. En udfordring for det tryghedsskabende arbejde er dog, at begreberne *tryghed* og *utryghed* bliver brugt i et utal af forskellige sammenhænge og har mange forskellige betydninger.* Det skaber en barriere for at kunne arbejde mere relevant på tryghedsområdet.

En forudsætning for at opnå effekt af det forebyggende arbejde er, at vi kan målrette vores indsatser, hvilket kræver, at vi har evnen til at skelne mellem forskellige problemtyper. På det kriminalpræventive område er det relativt banalt, da vi f.eks. alle kender sondringen mellem berigelse og personfarlig kriminalitet, og derudover har en straffelov, der kan hjælpe os med f.eks. at skelne et røveri fra et tyveri. På tryghedsområdet er det ikke nær så "selvfølgeligt" eller indlysende, hvordan vi skal sondre mellem forskellige tryghedsproblemer.

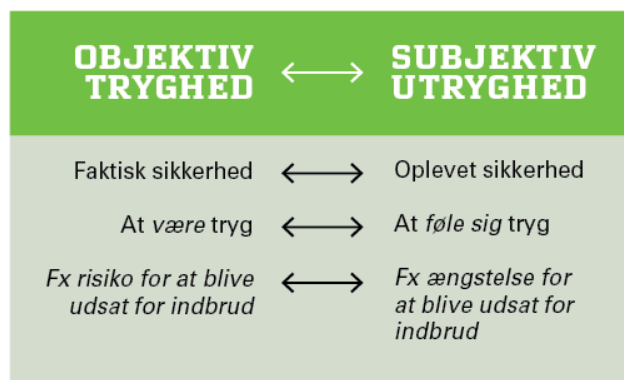
Artiklen argumenterer for, at vi kan få et bedre overblik over forskellige tryghedsformer, hvis vi ser på utryghed i forhold til to dimensioner; henholdsvis hvor *specifik* eller *uspecifik* utrygheden er, og hvor *konkret* eller *ukonkret* den er. Det vil gøre det enklere at skelne mellem forskellige former for utryghed, så vi kan identificere de lokale tryghedsproblemerne, målrette indsatserne og derigennem opnå effekt af de tryghedsskabende tiltag.

Artiklens gennemgang af utryghed tager afsæt i en *viktimologisk* interesse for utryghed, hvilket betyder, at der er fokus på den utryghed, der relaterer sig til kriminalitet – det som på engelsk ofte betegnes som *fear of crime*.¹ Men først skal relationen mellem tryghed og utryghed kort berøres.

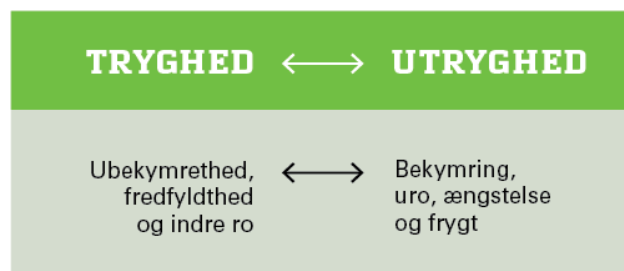
HVAD ER TRYGHED?

Er tryghed det modsatte af utryghed, og er man tryg, hvis man ikke er utryg? Der er desværre ikke ét svar på disse spørgsmål – der er forskellige forståelser og definitioner af disse begreber. Hvad der dog

er sikkert, er, at begrebet "tryghed" ligesom "hygge" har et skandinavisk ophav. Den moderne anvendelse af ordet tryghed dækker over "det at være rolig og afslappet i tillid til at andre beskytter og tager sig kærligt af én" og "det at være eller føle sig sikker og uden for fare".² Det er især det sidste aspekt af tryghed, vi skal fokusere på i denne artikel.

Som det måske anes indeholder "det at være eller føle sig sikker og uden for fare" faktisk to forskellige betydninger af begrebet tryghed – hvor det første handler om *at være* i sikkerhed og det andet handler om *at føle* sig i sikkerhed. På det kriminalpræventive område afspejles denne skelnen mellem *at være* og *at føle sig* tryg i begreberne *objektiv tryghed* og *subjektiv tryghed* – hvor den objektive tryghed henviser til folks sikkerhed (f.eks. deres faktiske risiko for at blive udsat for kriminalitet), mens den subjektive tryghed henviser til folks oplevelse eller følelse af tryghed (f.eks. ængstelsen for at blive udsat for kriminalitet).³ Når man i forebyggende sammenhænge taler om tryghed er det almindeligvis i relation til den subjektive tryghed og det er også dette aspekt af trygheden som er i fokus i denne artikel.

* Begrebet 'tryghedsskabende' forstås her ensbetydende med begrebet 'utryghedsreducerende'.

OPLEVELSEN AF TRYGHED OG UTRYGHED

Tryghed kan ses som en mental tilstand af ro og fravær af bekymring og ængstelse.⁴ Tryghed er i dette perspektiv en ikke særlig intens oplevelse, men en mere "stille" baggrundsfølelse. I vores del af verden er tryghed for langt de fleste mennesker en så grundlæggende del af vores livsvilkår, at vi tager den for givet. Trygheden er således ikke særlig bemærkelsesværdig – vi bemærker den måske først, når den ikke er til stede. Vores oplevelse af tryghed er derfor også blevet karakteriseret som "tavs" og som et "stadie af ubekymrethed".⁵ Man kan måske sige, at tryghed opleves eller "føles" på samme måde som fraværet af smerte føles eller opleves.

Modsat er det med utrygheden, der ligesom smerten er mere påtrængende. Utryghed er en følelse af at være bekymret, ængstelig eller bange. Hvor tryghedsoplevelsen er en tilstand af indre ro, er utryghed en følelse af uro og vil altid være rettet mod noget. Hvad dette "noget" er, kan være klart og tydeligt, men det kan også være uklart og diffust.⁶

SPECIFIK OG USPECIFIK UTRYGHED

Utryghed kan med fordel ansues ud fra, hvor specifik eller uspecifik den er og der kan herudfra analytisk skelnes mellem tre overordnede typer utryghed:⁷

- en *underliggende utryghed*,
- en *generel utryghed* og
- en *specifik utryghed*.

Jo længere man bevæger sig ind i cirklen, jo mere uspecifik bliver følelsen af utryghed. Figuren illustrerer desuden, at utryghed i forhold til kriminalitet er ét af de forhold i livet, vi kan være utrygge ved. Utryg-

hed i forhold til kriminalitet kan defineres som en "følelse af at være bekymret, ængstelig eller bange i relation til kriminalitet eller symboler som associeres med kriminalitet"⁸.

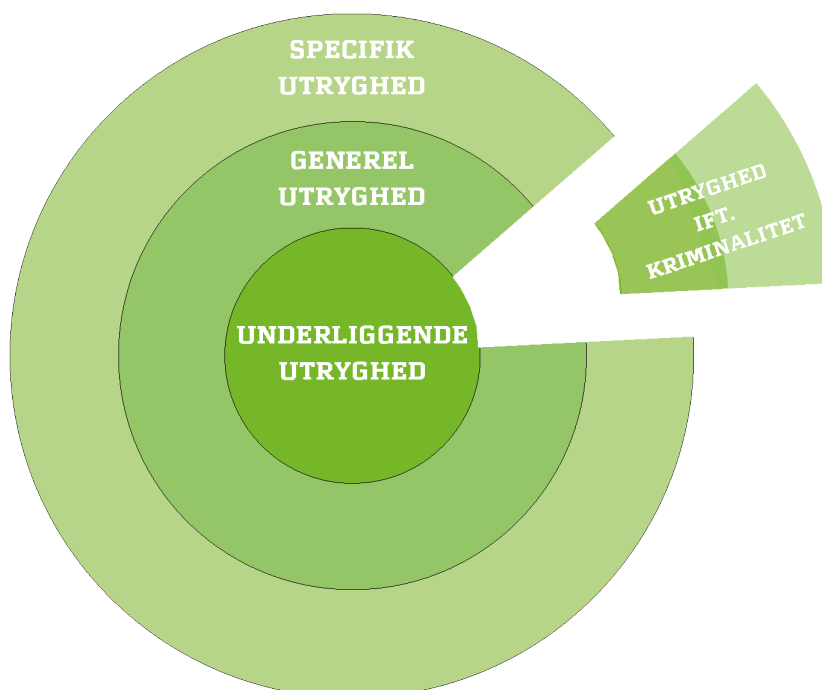
Specifik utryghed er fokuseret og rettet mod et konkret objekt eller scenarie.⁹ Specifik utryghed i relation til kriminalitet handler om utryghed i forhold til specifikke former for kriminalitet f.eks. utryghed for at blive udsat for indbrud eller voldtægt.

Generel utryghed er betegnelse for den utryghed som er rettet mod et livsområde. Der skelnes her mellem utryghed i forhold til det nære og det fjerne.¹⁰ I forhold til det nære kan man f.eks. opleve utryghed i forhold til ens egen eller families alvorlige sygdom, arbejdsløshed eller personligt svigt, mens det fjerne f.eks. angår utryghed i forhold til kriminalitet, terror, samfundsudviklingen eller klimaforandringer.

Den *underliggende utryghed* er den mest uspecifikke utryghed og den kan betegnes som den tryghedsmæssige grundstemning. Den er betinget af den individuelle basale tryghed eller grundtrygheden som dannes i den tidlige barndom.¹¹ Den underliggende tryghed er relativt stabil, men den kan dog påvirkes af traumatiske begivenheder såsom at blive udsat for særligt krænkende kriminalitet såsom et voldsomt røveri, voldtægt eller stalking.¹²

KONKRET OG UKONKRET UTRYGHED

Udover den nyttige analytiske skelnen mellem specifik og uspecifik utryghed, er der en helt central skelnen mellem ukonkret og konkret utryghed.¹³

Konkret utryghed betegner utryghedsoplevelser, hvor man kortvarigt er bange for noget. Den konkrete utryghed er en forbigående oplevelse, der udløses af en situationsbestemt oplevelse af fare eller trussel. Den konkrete utryghed kommer følelsesmæssigt typisk til udtryk i form af frygt – af at være bange.¹⁴ Hvis man f.eks. bliver bange for at blive overfaldet, når man en sen aften går igennem en mørk og øde park – så oplever man konkret utryghed. Eller hvis man i en periode er bange når man går i seng om aftenen, fordi der har været flere ildspåsættelser i ens lokalområde, så er det også en form for konkret utryghed. Man kan have flere, færre eller ingen utrygge oplevelser i sin hverdag, hvorfor frekvensen af konkret utryghed således kan variere meget fra person til person.

Ukonkrete utryghed er på den anden side en bagvedliggende og mere rodfæstet utryghed. Den ukonkrete utryghed er en diffus oplevelse af fare, der følelsesmæssigt oftest vil manifestere sig som uro og bekymring og sjældnere som ængstelse eller angst. Den ukonkrete utryghed er mere stabil, ikke forbi den nødvendigvis dominerer dagligdagen hele tiden, men den er tilstede som en bagvedliggende uro. Den ukonkrete utryghed kan variere i intensitet fra person til person og gå fra en altopslugende angstfølelse til en mindre uro der ligesom en svag smerte ikke behøver opleves generende (hele tiden).

Hvor den konkrete utryghed er en knyttet til øjeblikket og således en reaktion på noget der foregår her-og-nu, er den ukonkrete utryghed enten bagudrettet mod tidligere oplevelser eller fremadrettet mod en forventning til hvad der muligvis kan ske i fremtiden.¹⁵ Følelsen af ukonkret utryghed kan lidt forsimplet forstås som folks utryghedsmæssige "vandstandsniveau", mens oplevelser af konkrete utryghed kan betegnes som den utryghedsmæssige "bølgegang". Selvom der er tale om to forskellige former for utryghed er der sammenhæng mellem oplevelsen af ukon-

kret og konkret utryghed. Ligesom der nemmere kommer bølger på en dyb sø end på en lavvandet sø, vil personer der er mere ængstelige og bekymrede have tendens til at have flere oplevelser af konkret utryghed, fordi disse personer vil have tendens til at fortolke tvetydige situationer som mere truende end personer som ikke er ængstelige eller bekymrede. Sammenhængen går dog også den anden vej, således kan mange konkrete utrygge oplevelser sætte sig som en mere vedvarende ukonkret utryghed.¹⁶

ET SAMLET BLIK PÅ UTRYGHED

Der findes altså forskellige typer og former for utryghed, som kan rubriceres i forhold til, hvor fokuserede – dvs. *specifikke* eller *uspecifikke* de er – og hvordan de opleves – dvs. hvor *konkrete* eller *ukonkrete* de opleves.

Når vi ønsker at identificere et givent utryghedsproblem vil første skridt være at afklare om problemet hovedsageligt drejer sig om en ukonkret utryghed eller en konkret utryghed og så derefter se på hvor specifik (eller uspecifik) utrygheden er:

Eksempler

Hvis utryghedsproblemet for eksempel drejer sig om, at beboere i et socialt udsat boligområde generelt er bekymrede og utrygge for kriminalitet, fordi de er presset økonomisk og socialt og der er meget kriminalitet og uorden i lokalområdet er utryghedsproblemet *ukonkret* og *uspecifikt*.

Hvis utryghedsproblemet drejer sig om, at der i midtbyen er et problem med, at folk ofte er bange for at blive udsat for vold når de er i byen i weekenden, fordi der er meget ballade på værtshusene og på gaden er utryghedsproblemet *konkret* og *specifikt*.

I identificeringen af et givent utryghedsproblem er det værd at være opmærksom på, at jo mere *ukonkret utrygheden* er, jo mere uspecifik vil den også have tendens til at være. Og tilsvarende vil konkrete oplevelser af utryghed overvejende være specifikke, idet man almindeligvis er bange for at noget relativt specifikt, f.eks. for at blive overfaldet.¹⁷

MÅLINGER AF TRYGHED

Der findes i Danmark en række tryghedsmålinger, som gentages med jævne mellemrum, og som ofte refereres af politikere, myndigheder og medier. I disse undersøgelser måles utryghed på forskellige måder, og det er derfor vigtigt at være opmærksom på, hvilken slags utryghed de forskellige målinger indfanger.

KONKRET UTRYGHED	↔	UKONKRET UTRYGHED
Håndgribelig	↔	Diffus
Forbigående oplevelse	↔	Baggrundsfølelse
Situationsbestemt	↔	Vedvarende tilstede
Kortvarig frygt for fx at blive overfaldet	↔	Underliggende bekymring eller ængstelse for kriminalitet

Når man i nogle tryghedsundersøgelser f.eks. spørger, i hvor høj grad folk er trygge eller utrygge i deres dagligdag,¹⁸ er det i vid udstrækning folks samlede følelse af utryghed, der således indfanges, dvs. mere eller mindre hele paletten af utryghed (jf. figuren s.3). Spørger man derimod ind til folks tryghed i deres lokalområde eller nabolag¹⁹ – f.eks. det klassiske spørgsmål om i hvor høj grad man er tryk ved at færdes alene i lokalområdet efter mørkets frembrud – indfanges den utryghed, der relaterer sig til folks fysiske sikkerhed, herunder utryghed i forhold til kriminalitet.²⁰ Når Justitsministeriet i deres årlige offerundersøgelser spørger, hvor ofte folk tænker på risikoen for at blive offer for kriminalitet indfanges den generelle utryghed i forhold til kriminalitet.²¹ Og når der i TrygFondens tryghedsmålinger f.eks. spørges, hvor utrygge folk for tiden er i forhold til at blive udsat for et indbrud eller for vold, så er det den specifikke utryghed i forhold til hhv. indbrud og vold der hermed søges indfanget.²²

Det er værd at bemærke, at ingen af disse tilbagevendende undersøgelser af danskernes utryghed indfanger borgernes konkrete utryghed, men alene indfanger forskellige aspekter af den ukonkrete tryghed.

AFSÆT TIL EN PROBLEMORIENTERET TILGANG TIL TRYGHEDSSKABENDE ARBEJDE

Årtiers kriminalpræventiv erfaring har lært os, at effektiv forebyggelse er problemorienteret og målrettet. Hvis samme tilgang skal benyttes i forhold i det tryghedsskabende arbejde, er det en forudsætning, at vi kan skelne mellem forskellige slags utryghed – f.eks. mellem folks samlede utryghed og deres konkrete specifikke utryghed for voldtægt. Ligesom vi i det kriminalpræventive arbejde skelner mellem f.eks. vold i nære relationer og hæleri og forebygger disse kriminalitetsområder på hver deres måde, skal vores indsats

ser på tryghedsområdet tilsvarende målrettes de præcise utryghedsproblemer, som vi sætter fokus på.²³

Eksempler

Hvis en ældreorganisation i en kommune har indtryk af, at en stor del af de ældre borgere er bange for at blive udsat for mange forskellige typer kriminalitet, kunne det være relevant med en indsats, der havde fokus på de ældres generelle utryghed for kriminalitet. En indsats kunne derfor målrettes de ældres oplevede sårbarhed og f.eks. have fokus på at reducere de ældres oplevede risiko i forhold til at blive offer for kriminalitet

Hvis en boligforening oplever, at mange beboere i et boligområde giver udtryk for, at de er utrygge ved at færdes i bestemte områder af bebyggelsen, når det er mørkt, fordi de er bange for at blive røvet eller overfaldet, kan en tryghedsvandring bruges til at udfinde de særlige steder, hvor der er problemer med eksempelvis dårlige oversigtsforhold og manglende vedligeholdelse.²⁴ Det kan give afsæt til en tryghedsskabende indsats f.eks. i form af etablering af bedre belysning og en vedligeholdelsesindsats de pågældende steder.

MERE INDSIGT

At kunne afgrænse og identificere de relevante utryghedsproblematikker er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig forudsætning for at kunne forebygge utryghed effektivt. Det kræver også viktimologisk indsigt i utryghedens årsager, og det kræver viden om nyttige eller lovende tryghedsskabende indsatser for at kunne vælge (eller videreudvikle) en relevant tryghedsskabende indsats²⁵.

Steder med dårlig oversigt og manglende vedligeholdelse kan give anledning til en konkret og specifik utryghed, og det kan man arbejde med i den situationelle forebyggelse.

SLUTNOTER OG REFERENCER

- 1** Utryghed i forhold til kriminalitet har mange betegnelser og kaldes både angst for kriminalitet (Pedersen, A.-J. B., Kyvsgaard, B., & Balvig, F. (2016): *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005-2015*. Justitsministeriet, Københavns Universitet, Det Kriminalpræventive Råd, Rigspolitiet); kriminalitetsfrygt (Andersen, J., Hede, A., & Andersen, J. G. (2017): *Tryghedsmåling 2017. Tilliden til samfundets bærebjælker*. Christiansen, U., Jantzen, E. B., & Kirkegaard, O. (1996): *Forebyggelse af kriminalitet: en undersøgelse af seks boligområder i Københavns omegn*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. Rigspolitiet (2017): *National Strategisk Analyse 2017*. København); eller bare utryghed i forhold til kriminalitet (Avlund, N. (2012): *Tryghed i udsatte boligområder - Årsager til utryghed, indsatser for tryghed og tryghedsmåling i udsatte boligområder*. Hvidovre: Center for Boligsocial Udvikling. Scherg, R. H. (2013): *Kriminalpræventiv og utryghedsforebyggende miljø- og byplanlægning. En vidensopsamling*. København: Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet København).
- 2** (jf. ordnet.dk)
- 3** (Avlund, 2012, Op.cit.; Aagaard, H., & Walther, K. (2016): *Politiet i samfundet*. In A. Diderichsen & A.-S. Sørensen (Eds.): *Den skarpe ende. Grundbog i politiarbejde* (pp. 23–46). København: Samfundslitteratur.)
- 4** Det skal bemærkes, at der er blandt forskere på området er uenighed om tryghed er andet og mere end fraværet af utryghed. Nogle synes at mene, at det er to forskellige fænomener (f.eks. tilsvarende forholdet mellem at være lykkelig og ulykkelig) (Mathiasen, S. B., Andersen, J., Hede, A., & Johansen, L. J. (2004): *Tryghedsrapport 2004: En analyse af danskernes tryghed og utryghed*. København; Ballerup: Mandag Morgen; Trygfonden. Scherg, R. H. (2016): *Utrygheden finder sted. En undersøgelse af utryghed ved kriminalitet med særlig fokus på udforskningen af utryghedens rumlige dimensioner og miljømæssige årsager*. Aalborg Universitetsforlag, København. Støvring, J., & Rudbeck, J. (2008): *Den sociale kontekst for tryghed og utryghed*. TrygFonden) mens andre ser tryghed og utryghed som to yderpunkter på samme skala (f.eks. tilsvarende forholdet mellem orden og uorden) (Avlund, 2012, Op.cit.; Nørgaard, H., & Børresen, S. K. (2007): *Byrum for alle...: Udfordringer, konflikter og indsatser*. Det Kriminalpræventive Råd; Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet. Ærø, T., & Christensen, G. (2003): *Forebyggelse af kriminalitet i boligområder*. Hørsholm: By og Byg, Statens Byggeforskningsinstitut). *Selvom det er en interessant diskussion, vil den ikke følges, da fokus her er på utrygheden – og i særdeleshed utryghed i forhold til kriminalitet.*
- 5** (Alsing, M. (2012): *Bo Trygt – en vejledning til hvordan der skabes større tryghed i almene boligområder*. København: AlmenNet. Funch, L. L., Hammann, B. M., & Munck, S. A. M. (2010): *Tegn på tryghed*. København: Den trygge kommune & European Institute for Risk Management. Relation-Lab. (2011): *Sikkerhed og tryghed på befærdede steder*. Relation-Lab A/S)
- 6** (Kongstad, A., & Kruize, P. (2011): *Når det kommer tæt på. Effekter af hjemmerøveri på lokalsamfunds beboere i forhold til tryghed, sikring og adfærd*. København: Københavns Universitet Det Juridiske Fakultet)
- 7** (Ferraro, K. F., & LaGrange, R. L. (1987): *The measurement of fear of crime*. *Sociological Inquiry*, 57(1), 70–97. Rountree, P. W. (1998): *A reexamination of the crime-fear linkage*. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35(3), 341–372)
- 8** (Ferraro, K. F. (1995): *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. Albany: State University of New York Press)
- 9** (Rigspolitiet, 2017, p. 33 Op.cit.)
- 10** (jf. Mathiasen et al., 2004 Op.cit.)
- 11** (jf. Mathiasen et al., 2004 Op.cit.)
- 12** (Støvring & Rudbeck, 2008 Op.cit.)

13 (Farrall, S. D., Jackson, J., & Gray, E. (2009): *Social Order and the Fear of Crime in Contemporary Times*. Oxford: Oxford University Press. Warr, M. (2000): *Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy*. Criminal Justice, 4, 451–489.)

14 (Farrall et al., 2009) Ibid.

15 (Jackson, J., & Kuha, J. (2012): *Worry about crime among European citizens: A latent class analysis of cross-national data* (Vol. 12), pp. 4–5)

16 (Gabriel, U., & Greve, W. (2003): *The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives*. British Journal of Criminology, 43(3), 600–614)

17 *Der er dog undtagelser: Man kan således godt opleve ukonkret men specifik utryghed f.eks. i form af en dagligdags bekymring for at blive udsat for voldtægt. Man kan ligeledes også godt opleve en konkret utryghed som ikke er specifik – 'panikangst' kan være et ekstremt eksempel på en konkret og uspecifik utryghed.*

18 (Andersen et al., 2017, Op.cit.)

19 (Andersen et al., 2017, Op.cit; Justitsministeriets forskningskontor. (2016): *Tryghed og holdning til politi og retssystem. Danmark i forhold til andre europæiske lande*. Justitsministeriet. Rigspolitiet. (2016): *Politiets Tryghedsindeks. En måling af trygheden i: Hele Danmark; De særligt udsatte boligområder; De fem største byer i Danmark; De 12 politikredse i Danmark*. København: Rigspolitiet)

20 *Disse tryghedsspørgsmål synes dog også at indfange elementer af utryghed på helt andre områder såsom utryghed forbundet med samfundsforandringer* (Hummelsheim, D., Hirtenlehner, H., Jackson, J., & Oberwittler, D. (2011): *Social Insecurities and Fear of Crime: A Cross-National Study on the Impact of Welfare State Policies on Crime-related Anxieties*. European Sociological Review, 27(3), 327–345.).

21 (Pedersen et al., 2016, Op.cit)

22 (Andersen et al., 2017, Op.cit)

23 *Udover at evnen til at skelne mellem forskellige slags utryghed kan hjælpe os til at målrette de tryghedsskabende indsatser kan det også støtte os i valget af gode resultat- eller effektmål.*

24 (Det Kriminalpræventive Råd. (2010): *Tryghedsvandringer. Vejledning til tryggere boligområder*. Glostrup: Det Kriminalpræventive Råd.

25 *For en introduktion til den problemorienterede tilgang til det tryghedsskabende arbejde se fx Scherg, R. H. (2018): *Skræddersyet tryghed. Et situationelt perspektiv på det tryghedsskabende arbejde*. København: Det Kriminalpræventive Råd.*

Rune H. Scherg er ph.d. og chefkonsulent i Nationalt Forebyggelsescenter i Rigspolitiet. Artiklen tager afsæt i ph.d.-afhandlingen 'Utrygheden finder sted. En undersøgelse af utryghed ved kriminalitet med særlig fokus på udforskningen af utryghedens rumlige dimensioner og miljømæssige årsager', der er medfinansieret af Det Kriminalpræventive Råd. Synspunkter der kommer til udtryk i artiklen er alene forfatterens egne og reflekterer ikke nødvendigvis Det Kriminalpræventive Råds eller Rigspolitiets holdninger.

Mange tak til Charlotte Skov, Pernille Bak og Jon Elbek for input af konstruktive kommentarer i forbindelse med udarbejdelsen af artiklen.